

SADZAĆ (73) *vb impf*

W inf sa- (11), sã- (5); sa- *BierEz*, *Mącz* (2), *GórnDworz*, *Strum* (2), *CzechRozm* (2); sã- *UstPraw*, *GostGosp*, *KochAp*; sa- : sã- *BielKron* (2:1), *RejZwierc* (1:1); *w pozostałych formach*: sã- (48), sa- (4) *RejZwierc* (2), *BielSpr*, *NiemObr*; *drugie a jasne*.

inf sadzać (15). ◇ *praes* 1 sg sãdzãm (3). ◇ 2 sg sãdzãsz (3). ◇ 3 sg sãdzã (5). ◇ 2 *pl* sãdzãcie (2). ◇ 3 *pl* sãdzają (14). ◇ *praet* 1 sg *m* sãdzãłem, -em sãdzãł (2). ◇ 3 sg *m* sãdzãł (7). ◇ 2 *pl m pers* -ście sãdzali (1). ◇ 3 *pl m pers* sãdzali (3). *subst* sãdzak (1). ◇ *fut* 3 *pl m pers* sadzać będą (1). ◇ *imp* 2 sg sãdzaj (3). ◇ *con* 2 sg *m* byś sãdzãł (2). ◇ 3 sg *m* by sãdzãł (3). ◇ *impers praet* sãdzãno (4). ◇ *con* by sãdzãno (3). ◇ *part praes act* sãdzając (1).

Sł stp, *Cn notuje*, *Linde XVI – XVII(XVIII) w.*

1. *Umieszczać; collocare Calep, Cn; struere Mącz* [w tym: *kogo, co* (40)] (45) : *Conglutino, Spayam* wępółek/ *Sadzam* wępółek. *Mącz* 147a, 178a; *Colloco – Stawiam, ładzam. Calep* 215b.

sadzać podle czego (1): *Lapidibus ordinariis struere parietes, Kámień má* [!] *kámieniu/ álbo podle kámieniã* ładzác/ *ściány* łtáwić. *Mącz* 268b.

sadzać na co (3): *SeklWyzn Ev*; *Była* też wagá przypráwna iáko żoraw v łtudnie/ *ktorã* ładzali ná mur *Ludzi* obiema końcomá wznolząc *Zwali* to *Tollenon BielSpr* 61v, 25.

sadzać w co (4): *BierEz* M3; *Mącz* 26c; *A im* náciálńiey [kapłun] *siedzi/ tym* narychley vtyie. y przeto *drudzy* ładzaiã w gárnce/ *dnem* wybitym mu głowę do iedzenia wytknąwłzy. *GostGosp* 128; *KochAp* 6.

sadzać na czym (1): *Mącz* 268b *cf* *sadzać podle czego*.

sadzać gdzie (1): *Z* ziemie *napierwey* łzańce w nocy *więc* działaiã/ *Potym* Stołę/ *Háwerze/ pod* párkan *kopaiã*: *Támże* prochy ładzaiã/ *by* rum *vczyniły* *BielSjem* 34.

Przysłowia: *Węzá* w zánádrã *nie* ładzay: *Bowiem* zły *złości* *nie* tráci/ *Dobrodzieyftwo* iádem *płáci*. *BierEz* M3.

Dwu kotu w ieden wór *zle* [!] ładzác. *KochAp* 6.

W przén (1) : *gwałtowniczi* *Teftamentv* bożego [...] *ciało* y *kwéw* bożã/ w *vfta* *plvgawe* *bierzã/ y* na *drożdże* ładzaiã [tj. *po pijanemu* *przyjmują* *komunię św.*]/ *przypilwiącz* *panv* *Chriftwłowi* [...] *nievmiejętnóć*. *SeklWyzn Ev*.

a. *O osobach; disponere, ordinare Cn* (27) :

sadzać między kogo (1): *Cichego* włzyfcy z *rádóściã* wołaiã/ *A* przed *warchołem* wnet *drzwi* *zamykaiã*. [...] *Gdy* łpokoynego *między* fię ładzaiã/ *Niełpokoynego* ze *drzwi* *wypychaiã*. *RejZwierc* 227v.

sadzać na czym (1): [*królowie* *pogańscy*] *fié* łámi w *łwych* *łpráwiedliwósciach* *záchowáli*. *Vłzyfcy* *łw* *tám* iáko *łkory* z *iednych* *łupili* *co* *niełpráwiedliwie* ładzili á *łthołki* z *nich* *dziáláli/ y* *ine* *łędzie* ná *nich* ładzáli *RejZwierc* 43v.

Zwroty: »*sadzać* *na* *prawicy*« (1): *Nie* łtáwiay *go* [*nieprzyjaciela*] *wedle* *fiébie/ áni* *go* ładzay ná *práwicy* *twoiey* [*nec sedeat ad dexteram tuam*]: *áby* *łnac* *obrociwłzy* *fié* *nie* łtánãł ná *twym* *mieyfcu* *Leop Eccli* 12/12.

»sadzać za stoł, do stołu« [szyk zmienny] (3:2): Nie ledá łkim w towarzysztwie chadzaj Nie podłego w domu zá łtoł ładzay *BielKom* F4; Wierzynek [...] według łwey woley goście ładzał zá łtoł. *BielKron* 375v, 322; odpráwiłszy iednych [pielgrzymów]/ drugich ładzáią do łtołu [...] ták iż niektórych wieczorow [...] tylicy ludzi przychodniow nákarmili *ReszList* 168, 168.

Przen (9) : Dignitárłtwá/ vrzędý/ włzyłtko to iáwne błędy: Bo nas równo śmierć ładza *KochPieś* 27.

[*sadzać na kogo* [= *sprawdzać*]: A grzéchy przeciw iemu [tj. Bogu] królełtwá gubią [...] nieprzyiaciele ná lud Boży ładzáią/ kámięniá ná kámięniu nie zołtáwuią. *SkarUp* 82.]

sadzać gdzie (4): O włzechmogący náłz miły Pánie po zelciu thego nędznego pielgrzymowania náłzego/ iuz nam gotuiefz pokoie [...] A ielzcze nas w nich nie ładzałz rozno/ nie ładzałz dáleko od łiebie/ ále połpołu s łobą *RejPos* 292. *Cf Zwroty*.

Zwroty: »w niebo sadzać« (1): Asserere aliquem coelo, Swietyem [!] kogo czinić/ w niebo ładzác. *Mqcz* 387c.

»u stołu sadzać« (1): Pan ielzcze zá żywotá v łtołu łwego ładza wierne łwoie. *RejPos* 341v *margin*.

a) Wynosić, wywyższać (4) :

Zwroty: »na górę sadzać« (2): Ty [*Panie*] człowieká pokorného ná górę ładzałz/ A hárdého niepoczelnie ná dól łprowadzałz. *KochPs* 24, 213.

»po prawicy sadzać« (1): Iákołz ták pewnie ielł/ á nie ináčzey ielłi idzie o iftotną bytność ie⁸⁰ [*Syna Bożego*] przed włzemi rzeczámí. Ielzcze trzebáli mu łtolicy dáwác: ná krolełtwo pomázowác: po práwicy ładzác: gdy iuz to przed tym włzyłtko miał z onego przed wiecznego z iftności Bożey wrodzenia *CzechRozm* 37.

»sadzać ([na]wyższej« [szyk zmienny] (1): A włzákołz/ gdyłz biálełowy nic w they łwey niedołkonáłości niewinny/ niemamy łie hydzić niemi [...]: Ale tełz záłię ładzác ie wylłzley/ niłz one wniść mogá/ zda mi łie to wielkie błazeńłtwo. *GórnDworz* X5v; [ładna Páni dułzka Nie ma pereł ná głowie/ ná łzyi łáncufzka: [...] złoto czyłtość miłuię/ tey ie przykazano. Ale v nas te merchy nawylłzley ładzáią/ A tę co nie ma złotá do kátá wepcháią. *PaprKolo* C2 (*Linde*)].

a. Mianować, obierać na stanowisko, powierzać urząd (10) :

sadzać do czego (1): Lecz Monárchią [...] pochwalił P. Bog tym łámym: iż nigdy dwu áni trzech/ áni połpołłtwá do rzádu ludu łwego nie ładzał/ áni w zakonie włtáwił. *SkarKazSej* 690a.

sadzać na co (7): *KrowObr* 11v; *BielKron* 375; Włpomnię/ y to zełćie [lege: żełćie]/ dwá kroć Woiewody Wołóckiego ná Woiewoctwo ładzáli Alexándrá zá łpráwá zacnych Rycerzow. Sieniáwłkich/ y Iáłłowieckich. *BialKaz* L2v. *Cf* »na radę sadzać«, »na urząd sadzać«.

Zwroty: »na radę sadzać« (1): pothym on Kniperdoling prorokowál/ áby ná radę nieładzano bogátých/ iedno vbogie á nędzne/ bowiem piłmo ielłh/ Złóżył mocárze z łtholcow/ á podniolł pokorne *BielKron* 214.

»na stolicy sadzać« = *in throno collocare* *Cn* (1): Przyidzie mi iuz porzádnie mowić/ o włádzý y zwierzchności Papięzá Rzymłkie⁸⁰/ ktorego pochłebnicy/ ná łtolicy Piotrowey ładzáią. *NiemObr* 48.

»na urząd sadzać« [szyk zmienny] (3): A gdy vrzędniká ładzał Tráíán ná vrząd/ dał mu miecz w rękę mowiąc: Vżyway łwego vrzędu łpráwiedliwie *BielKron* 148v; *RejZwierc* 70v; A nawięcy tego łtrzełz/

abyś na vrzędzi Lakomych ludzi nigdi niefadzał: bo kędi Sprawiedliwość przedayna/ tam przekłętwo wielkie *KochSat C*.

Przen [na co] (1) : Siadáli przodkowie ich/ ná mieyfcach przednieyfczych/ Vzywáli vrzędow/ Koronnych zacnieyfczych. A máło iáko y cí/ o to fie ftáráli/ Lecz ich poczciwe fprawy/ ná to ie fadzály. *RejZwierz 52v*.

b. O rybach: wpuszczac do stawu (6) : Ryby do niego [*do stawu*] wfdziwfy/ y drugich nie trzebá fadzác/ y nie trzebá fye iuz o nie ftárác [...]/ fámy fye tám iuz páfzq. *Strum H4v*.

sadzac do czego (1): Infzé Ryby fadzákem fám dofyć do Stáwu/ Cérty/ Lofofie/ Pftrągi *Strum Q2*; [a jeszcze k temu ostawiajq ryby co lepsze, które sadzaja do sadzawek *LustrMaz II 75*].

sadzac gdzie (5): zbuduiefz Sadzákwi przy ónym Młynie [...]. Y czáfu fpuftu ónego Stáwu/ będziefz miał kędy Ryby fadzác. *Strum I3v, N2v, N3, P*; Co też ná woynie zbroiq/ widzimy ná oko [...] Iákoż Rycerz [...] z niewodem do ftawku zachodzi/ Chočia tám ryb nie fadzał/ á wždy po nie brodzi. *BielSjem 7*.

Szereg: »chowac albo sadzac« (1): KTo [...] Sadzákew nie ma w ktorychby Ryby chowál/ álbo fadzał czáfu Spuftu/ ábo téz dla Dómowéy potrzeby/ y Kuchennéy. Ten [...] *Strum N2v*.

2. Więzić; conicere Modrz, Cn; vincere PolAnt [w tym: kogo (26)] (28) : Ezop idac iq tak mowic [...] prze wierność idę w więzienie. Xántus fie wždy vpámieftál/ Więc go záfie fadzác niedál *BierEz E3v*; [*Brutus do posłów*]: poty nam [*pospólstwu*] folguiecie poki trzebá bywa/ á gdy potrzeby nie máfz/ tedy nas fadzacie. *BielKron 108, 143, 326v*; Bo ieffiże ná nas woła Pan Nie biy/ tedy to ieft leguczki zakon/ [...] ábowiem cie thez áni bić áni fadzác nie będą *RejZwierc 256*.

sadzac dla czego (1): Tárquinius/ podwiódł fługi niewolne y ludzi vbogie [...] áby fie fprzyfiegli przeciw Senatowi/ chcąc ich [...] wolnymi vczynić/ ábowiem iuz niektore z nich fadzano dla długow/ drugim dzyeci brano w niewolq *BielKron 106v*.

sadzac o co (1): Sadzáli Ieremialzá o prawdę. iáko y infzym prorokóm czynili *BialKat 131*.

sadzac w co (5): Cippus, Górká nieyáká/ álbo podwyfzenie ziemie yákoby grób/ téz kij álbo kłodá w ktorq złoczince fadzáyq *Mqcz 54b. Cf Zwroty*.

sadzac gdzie (1): A také on pan dawfzy Iozefá poymác/ rofkazał go wfdzić do więzienia/ tám gdzie więznie Krolewfkie fadzano *BibRadz Gen 39/20*; [Y powinien Sędzia álbo vrząd opráwić á opátrzyć dobrze komorę/ gdzie fadzaiq [*więznia*] *GroicArt 31 (Linde)*].

W polqczeniuach szeregowych (7): iz ktorykolwiek zwas [*biskupów*] Papieżowi przyfiega/ musí rád nierad Oycu kłamcy Dyábłu fłużyć [...]. A przefto fię wierni fynowie Boży [...] mogq niedziwowác/ iz według tey przyfiegli/ wierne y prawdziwe Sługi Boże/ łápácie/ wiążecie/ fadzacie/ mordueicie zábijacie/ głodem morzycie *KrowObr 132*; wiązác/ fadzác/ bić/ morzyc/ dzyeci żony brác w niewolq/ fáli to ludzkie rzeczy [...]? *BielKron 108, 140, 238v*; Ieffi woła [*na nas Pan*] Nie kradń/ tedy cie przefthrzega áby cie nie męczono/ nie pieczono/ nie fadzano/ nie wiefzano. *RejZwierc 256v, 80v*; y zás też kogo wiązác/ fadzác/ y tráćić/ owieczkam Chrifułowym namniey nieprzyftoi/ áni fie z Ewánieliq zgodzi *CzechRozm 248v*; [[*Żydzi*] wielkimi przykrościámi chćieli odftráfzyć Apoftoły od przepowiedania fłowá y páńkiéy wiary: bo ie biczowali [!]/ fadzáli/ wyganiáli/ y zákázowali przepowiedác Chryftufá. *BialPos 240 (Linde)*].

Zwroty: »w łańcuch sadzać« (1): Rodźicow [= *ludzi tu urodzonych*] nie ma żaden Vrzędnik/ bez Pánfkiey woley/ ze wśi wypuľzczać: á bieguny [= *zbiegów*] zaráz w łańcuch ładzać/ gdy ktory przyydzie *GostGosp* 14.

»do wieże, do więzienia, do tarasu, w wieżę, w więzienie sadzać« = *concludere in carcerem Vulg; conicere in vincula, includere in carcere a. in carcerem Cn* [szyk zmienny] (4:3:1:1:1): *LibLeg* 11/159v; *MetrKor* 37/3v; *UstPraw* E3v; Ergastulum, Ciemnicá álbo wieżá/ w którą niewolniki álbo yętcie ładzają. *Mqcz* 107d; ná rok do táráfu mężoboyce ładzają [*in carcerem annuum homicidae coniicerentur*]. *ModrzBaz* 79v; *KochPs* 158; *CzechEp* 208; *ReszList* 150; Niechay káždy Stároftá fwyh vrzędow ftrzeże/ By zuchwálce karano/ ładzano do wieże *BielRozm* 9; *WujNT Act* 22/19.

»sadzać w żelaza« (1): Thak nathen czałz thy zawyazowano slyubem kthorich nyeszadzano dowyeze, any wzadne Zelyafza any ym Roku ku stawyenyu dawano *MetrKor* 37/3v.

Szereg: »im(ow)ać a (i) sadzać« (2): *UstPraw* E3v; ty ktorziby się w chodzeniu y w poľtawie niewfytliwie fprawowali/ w nocy (kiedy wfzytcy fpią) przechoząc się/ wołanieby czynili [...] áby ten vrząd imał/ y ładzał [*comprehendat et in carcerem coniiciat*]. *ModrzBaz* 36.

3. [*Iter. od „sadzić” ‘umieszczać sadzonki roślin w ziemi’ [co gdzie]: Są 2 ogrody, na których kapustę sadzają i insze pożytki LustrLub* 30.]

Synonimy: 1. kłaść, stawiać; 2. niewolić, pojmovać, więzić.

Formacje współrdzenne cf SADZIĆ.

Cf SADZAJĄCY, SADZANIE, SADZANY

JR, (LW, MC, MN)